د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلې لیکونو د تولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکونکي دي

د کتاب نوم ــــــــــــــ د تحقيق په رڼا کښې

ليکونکے ــــــــــــــ مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ــــــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ــــــــــــــ

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــــــ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښتون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	لیک	مخ
۱-	د تحقیق په ډګر کښې - یو عمومي تاثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	٦
٢-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	٢٣
٣-	د سعید خټک یو شعر	٣٦
٤-	صدیق څوک دے	٤٦
٥-	ابراهیم څوک دے	٦٥
٦-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	٨٠
٧-	پښتو کښې ړومبے منظوم طبي لغت	٩٦
٨-	خوشحال خان خټک او حکمت	١١٢
٩-	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حېث	١٢٨
١٠	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	١٤٧
١١-	پښتو نثري ادب	١٦٠

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او دا دې فن ماهرانو هم د دا خبرې ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه کوچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لارګه ده په دې کوڅه کښې لار د تګ د پاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو د یوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د یوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ځوارونه په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورومبے ګام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه یوے شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق د لارې خنډ او نو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ډوڼې تندې وړاندې کیږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د ګرانوالي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا بېځي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله ګټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوزار په کوتلې دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړ
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې شکلې
را منځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره همېشه نوې مسئلې
را پيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يو نوي رابطې کار ورکوي
ځمره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د يو ش کوونو
نه بغير وکړی شي نو دا رنګ نوو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېځي او نه رسي او په نتيجه کښې دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتېبانۍ او د لاس امداد
نه بغير په يو اځي سر او شه په نېک نيتۍ د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. نې شمېره ورک قلمي نسخې يې مدون کړي او د پښتو د ادبي تاريخ کې تياره کونجونه يې رڼا کړي دي. خو کم او زيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيستماتيکو په کچ ډېره په ګرانه پوره نه ختيږي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره پرې ګڼه تړل لوکوټي ګټه نه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق ګڼ مثالونه پيدا موندے شي - زه د دلته د دغې مثالونو ديو په يو ذکر په ځاې د دغې مقاله د مجموعي تأثر وړاندې کوم چې په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځينې خود وړاندې نه د يوې ټاکلې شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنه په منښو په بندې ده پرځوانيه نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا روپه دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلے کېږي ځکه چې تحقيق د نيشو نو تيرې نه مني - د تحقيق په لاره د ډېرو نظريو رد ځکه شجر ممنوعه نه ده، خو ددې رد دپاره نېک نيتې بنيادي غوښتنه ده - دغه ترديدي نکتې که څه هم د تحقيقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د يو زوړ عمارت دپاره د نوې ردې بنياد ګرځي نو د ځکه مصلحت کوشش له ځکه دغې نه ډېره د بنيادي اصولو نه خلاف ښکاري ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ دي او عقلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - کهٔ چرې د انصاف په نظر ووکتے شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پېمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي -

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره څهٔ داسې اصول منضبط کړې شوي دي هغه د مره کلک او زور ور دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قدرونو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم د غه پاخهٔ اصول د نظر لاندې ساتلي دي ، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه ئې را غونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار ورکوي نو کهٔ چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم د غه بنیاد او ګرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کېدے هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې پکار راوستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل او د غې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د زړو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د و ختیو اهم ضرورت دے -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، زمونږ تحقیقي کارونه، د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے. او د دغې اهم کار د پاره، د داسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن اوګڼوي. او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شتمن کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېدو په بنیاد هر ځاے او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کیږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د دغه رنګ زلمو څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې تحقیق د پاره، د زړهٔ زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپرهٔ زلمے دے د هغهٔ د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړهٔ زور ئې هم ښهٔ زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړهٔ سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغهٔ د ناموري سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شتمن کړي د هغه یوه غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو نیکونکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

شپاړسو پېړوېښې ته دي اېښي او په يوه خله د تحقيق، تنقيد شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې يو کي ته وهي سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقيق ميدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې يې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ يې په کال ۱۹۹۲ کښې د مياں حمد الله فقيرخېل ديوان چې د ژوند زمانه يې ۱۲۱۰ هـ نه تر ۱۲۹۳ هـ تو منتخبه انداز کړې ده مدون کړو او د تحقيق په اصولو يې د خپلې يوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د مياں وکيل شاه دغه مقدمه که يو پله د مياں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنيادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزه وي چې د لوستونکو د پاره ډېر زيات تاريخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني پورجلوتو ته رسېدلي دي او بيا په هغې کښې د هر علم او فن دومره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په يو علم او فن دره پوره کار ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې خور دو ورو د اړو له مخه، تخصيص د نن صبا د وختونو يو بنيادي ضرورت دے يو هغه خلق يو روغ علم، يا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځا د کار د پاره د هغې يوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چې په هغې ځلې جاري ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېږي نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولیه کښې د خپل
جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میاں کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او برسېره پرې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB BRANCH)
خو ښه کړې ده - د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ډېره مېره نمونه ده
او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه په دا سې هڅه ده چې د هغې
په اسویکو نو کښې شپږ مضمونو ته د سعید ختک په شعر، صدیق
څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیث،
خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې بهیلي منظوم طبي لغت هم
د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري - میاں
وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته کېنم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو د یوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولیه په یوه لیونۍ جذبه د خپل قام د پیا ورو ښانو
د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي -

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي هڅه ډېره
دایا ندې د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو دا کړې وه څو ورځې په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت ووم او په منځ منځ کښې د یک لوست څخه نور هنګامي کارونه هم راپېښ اکېدهٔ نو ځکه ددې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څخه زما د یک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل نا قلاره خوږې روح حساس طبیعت باوجود — تر ډېره اوږدې مودې پورې سا را بنګله او په یو برخوردارانه احترام یې په زغم زما یک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زه نهٔ شم وېلې چې زما دا تار تارېن تاثرات به د هغه ددې ډېره ژور او په خوارۍ ډېکې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندنې کښې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک ډېر سترې منزل یو بې پلوه منشه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته دا کړې شوې ده په دې کښې ترډې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکرانوشو شپږ مضمونونه

د فقیر خېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د
پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل ټبر د مشرانو په حقله د تحقیقي کارونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د لیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله بڼه په ډاډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دی چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې دپاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته
په ډېر ښه ډول یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه بڼه په ټینګو دلیلونو او د
دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په منلو کښې تر هغې هیڅ څوک باک نه ښکاري ترڅو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ټینګو دلیلونو او
په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوی نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډې کړې شوې کم او زیات تول
لیکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه
هیڅ څه لیک نه دی راغلی نو ځکه د وکیل شاه د دغه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوموړی
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر -
صدیق څوک دی ابراهیم څوک دی او په پښتو کښې یو بېے

منظوم طبي لغت د وکيل شاه داسې تحقيقي کاوشونه دي چې د مفروضو
د اثبات او د ناویاتو انکشافاتو په وجه د تحقيق په ډګر يو
تاريخي ارزښت لري -

انکشاف، د نوو تحقيقي مفروضو پېشکش، د هغې بيا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقيق شوو نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتيجه زما په خيال د تحقيقي کار بنيادي هدفونه دي - د وکيل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقيق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقيق په بنياد د پخوانۍ ادب تياره کونجونه روښانه کړي او د کلاسيکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقيقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوندنه دي وهلې بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقيق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پېشکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ځنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقيق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کريم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې يک په دې انکشاف اوانه دے چې د کريم داد ابن انون دروزن د واصلتا لحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نوميږي د چا په حقله ډېر نوي تحقيق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي . زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنامې د یوې خطي نسخې په بنیاد ستاسې شارح په ورومبي ځل د مجهوریت د تیږو نه په ژابهرکوولو د اخون درویزه د اولاد ځني ثابت کړې دے .

"د سعید خټک یو شعر" د سرخط لاندې په خپل یوه کښې وکیل شاه د پښتو د ستر و تحقیق کار انو همېش خلیل او صدیق الله رښتین د هغه د یو شعر نه اخذ کړې دا نتیجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نېغه په رد کوولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعید خټک د دې شعر

خان که اطلس دا شعار و او دلي دي
دد پو د دپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دویمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے .

د وکیل شاه په خیال د خان نه مراد دلته چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان یاد کړے دے خو په دویمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه د دې ورونه میان جمیل بېګ ، شمشېر خان او میر باز خان یاد کړي شوي دي . د میان جمیل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حیثیت په حقله څۀ دستاویزي ثبوت منځ ته نۀ دے راغلے خو زموږ د ځلمي محقق قیاس د هغه د دلیلونو په رڼا کښې د یقین بریدونه ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې په رد یوه نوې نکته را وړاندې کړې ده او د هغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشیر خان او میرباز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو ځوانو نوم ورکو شاعرانو د پیژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دوارو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د و ختونو په تیر و کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله څیلونکو کښې د یو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د څه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائي او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه ورومبے محقق دے چې د بر په شواهدو او د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته هم د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه وائي یوه کوتلي رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب محمد میاں جمیل بیگ زامن دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو روبېه منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلے د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبے منظوم طبتي لُغت دے او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړے دے څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوئے دے.

نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اودیګرام نومې کلي او سید د نکے وُ د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څېل دې لیک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د ژوندون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلي چې د کوموئیکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څهٔ نوې خبرې کوشش شوے دے او څهٔ داسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دے - په کتاب کښې څنې داسې لیکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدريسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصيل او د خوشحال خان خټک نه پس د جديد دور د نثر په ذکر به دا ليک نور هم وقيع شوے وُو -

په تحقيق کښې د ماخذ اهميت د ناپې مضمون کښې د تحقيق د فن ډېر بنيادي توکي په حقله په دغې موضوع ليکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړے شوي دي ددې ليک نه اندازه لګي چې وکيل شاه د تحقيق د فني غوښتنو څخې پخپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقيق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې ددغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقير جميل بېګ" د شاعر په حېثيت د تحقيق د رنګ سره د موضوعاتي اندازېکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو ستړو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنيادي معلومات وړاندې شوي دي ، د ميان جميل بېګ" په حقله ليکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوره پياتي شوي شخصيت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بيا مونده شي -

اوس يو څو خبرې ددې تحقيقي ليکونو د ژبې په حقله او بيا به د هغې په رڼا کښې د وکيل شاه د بيان د اسلوب د قدروو لو کوشش کوؤم د تحقيقي ليکونو د پاره د بيان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پیا ته داره وي ځکه چې دا سې ژبې د معنویت او صنعت ګرې د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پیدا کوي او اهداف ئې ګړوي. پاپس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کوولو په ځائے تحقیق ته پام ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ژبې تیقوے بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د ښې یقیني تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم څوما دیګر نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښې هر څو یو زړه ستړے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول دپا لاندې کوولو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر خېل ذلمے دے، د تحقیق کړې کېښنه لاړ هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او دد ې د پاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي ـ زمونږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه دیو ې څبرې په تکرار او دیو تکي د متن اد فاتو په پر له پسې راو ستو د اکوشش کوي چې د ځیل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته پر پسا مي، کله ناکله د هغوئ د یک په تکراري اسلوب د تکو په معنویت کښې فرق پیدا شي څو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي ـ د تحقیق په دنیا کښې د دا غـلي یکونو د تولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده ـ د هغه رویته (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے ـ وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، ځیله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي څو د ځپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د ځیل هر تحقیقي یک په ختمید و په دغې موضوع دَ مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي ـ ددې هر څه په دنیا کښې زهٔ بنهٔ په داد و ښُلے شم چې میاں وکیل شاه فقیر خیل د دوان وخت د ځیلو همځولو په دله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د ځیل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے ـ

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مینه شیخ ملتون ـ مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوئے لوئے عالمان شاعران محققین مؤرخین تیر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه مونډلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدۍ هجري یې باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې موږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هرکله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښود او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په ځواب کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ومونډلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ ددین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو
او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت
لار ښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په
دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې
د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت
لرلو په ۹۶۵هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات
یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند
هم وو په ۱۰۷۲هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې
مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددهٔ ډېر تصنیفات دي
چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې
"الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه
لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم
هم الف نامې لیکلي خو دوي نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد
ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد
مخلص - دولت لواڼي غوندې لوی لوی شاعران شامل دي -
اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده ئې د مخزن سره یوځائے
کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګوان او
محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې
او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوُنه" په صفحه ۱۸۲ باندې
لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرتوري په يو بېت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو دغه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني لاروکښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ د ملا دکو يمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو د يو يو شعر نمونه وړکوو. لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوا پړو معنیٰ هيمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه

ت توحيد دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غير ثبوت دلات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کو يمداد د الفنامې شرح ليکلې شوې ده چې درېو کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبدالله قصوري رح "کلمات الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده او درېمه شرح د عثمان ده د دې درېمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د "خپل کتاب" د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې څه ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه روستو يې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پېټې پورې راغلې ده
او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باوري پرې نه يم -
او بیا وروسې د دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې همواد مل صیب لیکي -
موږ: ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي -
" الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باوري پرې نه يم -
او بیا يې د دې عثمان باره کښې د خپل بل يو کتاب چې ذکو يې مخکښې
راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي
ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپونکي (۱۹۲۹ ء — ۱۹۸۲ ء)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې راغلي « الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان »
د شرح مخزن دوې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په نامه کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق دګران زلمي
هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل دکړم
او کېدی شي چې زما دغه لیکلو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم دغې شرح ته په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او ګرځي چې د ده ته ځه دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نه ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نه لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب څه پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو اودا په ښهٔ ډاډ سره وښيلې شو چې ددې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پو ښے او ليکلو په کوم کښې چې دوې يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څهٔ اسباب دي چې دا شرح او ليکلې شوه دوې ليکي -

سيد علی ترمذی قدس الله اسره العزيز باخون حاجی البدعت و يقيم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين باعلم ربانی شهباز لامکان نيے محقيق اخون کريمداد عليه الرحمته رسيده است او به نور عالم وحدت معنی سيی حرف را برزبان افغانی بيان کرده و آن معنی ہما حقائق و معارف الاہی بودند و آن حقائق و معارف الہی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سيی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسی اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيری پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه آورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چې معلوم شوچې حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې د «الٰهی تو حافظی محفوظ کن عثمان» کوم الفاظ ليکلي او کوان هېواد مل صيب د دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د بس د واضحه شوه چې نهٔ يوا ځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا شرح ليکلې - سکه چې مخکښې وښيلې شوي دي چې دکوم ليکلو د الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بخود وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډیکلو داد دے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندلو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او د دې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي او نورو خلقو ته هم د فائدو او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته ناوړم چې هغه دا رښتیا دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است و به هستی حق پیوسته است و خاکپائی دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کنند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائ په ځائ هغه حصې اوليکلې د کومې نه چې نورې معلومات موندې شي ته تر لاسه کېږي او کېدې شي چې په دې مقدمه کښې نور هم ځنې داسې وي نحو ترکومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات يک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحيم نه پس ليکي.

اى طالبه الف يو گوره له فيمه

شرح اى طالب حق اگر طالب حقى صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفى كن ووجود صفات حق را ثابت كن پس از ان وجود وذات وتمام مخلوقات را نفى كن وجود خدا را ثابت كن ....

دغه شان د دې شرح په پائ هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې را غلے ليکلي نو د لته دغه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئې خدائ شکر ادا کړي.

الحمد الله على اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالىٰ والصلوٰة على نبي محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةٌ باستمرار الله تعالىٰ الهى تو حافظ محفوظ كن عثمان عشي را از دين غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبي محمد سيد الكل مع الكل صلى الله عليه وسلم بعد ومعلوم الله تعالىٰ و معدود الله تعالىٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد۔

د اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل صیب کوم اقتباس د تیونکي نسخې نه درج کړے په هغې اوپه دې الفاظو کښې څهٔ لږ ډیر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تو؟ په ماسوٴ عشق را ازدیدن" د غه شان په هغې کښې "درهر دوجهان" لیکلي اوپه دې نسخه کښې "درهر دوسرائے" یک دے۔
د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې اوپه دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خوکال پې نهٔ دے لیکلے۔

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي چې دد غې سرنامه دا رنګه ده۔

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آ بحیات تند کوشش دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمایند۔

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائ عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزاں بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هېوادمل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتښې او دا شرح د اروابناد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کړی ئې دا رنګه صلاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د دغه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکه موږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو موږ څه نا څه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې . ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغهٔ ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعني قادريه - سهروورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادديه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کومه اد د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د ګران محترم زلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله اخوند درويزه په اولادکښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

عمران خان ټونکي د غه خبره ده کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح باره کښې به لږ لیکل وکړو - دا شرح په توره سیاهي په خط نستعلیق کښې ډېره ښکلې لیکلې شوې ده او سره سیاهي هم په کښې ځائے په ځائے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کویمداد په محقق سره یاد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سیاهۍ لیکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سیاهۍ لیکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې یک دي - ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په ریاست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې لیدلې کتلي او لا تر اوسه په دې سمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم هم په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وپېژنه شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درویزه بابا په اولاد کښې دے او د ګران هیوادمل صیب د ورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کویمداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفیات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نور هم شرح معلومې شوې دا دو ددې شرح متعلق زما تحقیق چې مې د خپلو قدر منو

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخیل په کتابخانه کښې -

۲- هیواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۶ هـ ش -

۳- هیواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني تړون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څومره ورکول کېښې دومره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا رح مونده او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال د ونې روپروونه لکه فقیر جمیل بېګ رح، د هغوی زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے. چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صېب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېشته نو هرڅوک د قیاس په تله تللي او چې څه هم څه لیکلي بې له سند ګڼلي شوي. حالانکه تحقیق ډېر پکار دی چې د دغه لوی شاعر متعلق معلومات دا بر سېره شي که څه هم څه معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) او شي چې څوک دے. کښې د غه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوي یاده وي او څوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زد به ئې د هغه زوي کړي ولې ډېر سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بېل بېل شعر جاڼزه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنهٔ نهٔ ده چې چا لوی شاعر یا لوی خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښیلي چې د افضل خان خټک زوي دی نو بس د هغه زوي شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر ئې د افضل خان زوے تړي پورې کړي. سعید خټک سره هم د غه لوبه او شوه د افضل خان زوي ئې کړو. ددي تولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوی ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان کهٔ اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نهی تو کي هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شپې ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړې لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" بانډې د سعید خټک د سرخط لاندې کږ سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صېب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صېب لیکي -

غالباً د دې درېو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانډې
درېو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر درونډ ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صېب او س او س د اپریل مئ ۱۹۹۶ء ګڼه ۴-۵ میاشتنۍ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه څو ربړي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق څو ړ دا سې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان ورور دے په قام ختټک او د افضل خان زوے دے. سعید خان په یو رباعۍ کښې وائي -

> خان کهٔ اطلس د اشعارو اودلي دي
> ددې درېو رونړو تو کي هم ښکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

داځو وو د دغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څیړنه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي اوکېدے شي چې نور هم پرې چا څهٔ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ نظر وړاندې نهٔ وي ځو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نو کهٔ د غې ته په غور وکتے شي نو د دغه دواړو پوهانو د تحقیق نه رویه د دغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همېش خلیل صیب د خو شحال بابا زامن اشرف خان هجري. عبدالقادر خان ختټک، سکندرخان ختټک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان- سعید خان ـ کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو څېړندانو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو کهٔ زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځان ژوند یا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې دي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا کهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د ماموړ
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په ځوا مې او مړ مشر کوړ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د
ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کوم ده "چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن" ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون نښته يکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتو ژبې د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څۀ داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه د يو واقعې يا څۀ تاريخي خبره سرګندېږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنيے تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځې به يکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.

ګران هېښ خيل صېب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان ، سکندر خان ، اخستے او دغه شان محترم رښتين
صېب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخستے . حالانکه کۀ
په دې شعر موږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي دغه دوه شعرونه
ځان له درج دي نۀ ترې مخکښې څۀ واقعه يا خبره شته او
نۀ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلې شوې رباعي ده . په دې شعر

ـه   خان کۀ اطلس دا شعار او دلې دي
د ديو دريو رونو تر کي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

کهٔ غور اوکړے شي نو ددې شعر روښنې مصرعه باندئ مونږ ټول متفق یُو چې د"خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ يئ د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هرکله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول يئ منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درې رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد ښتنګه علي خان - سعيد خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هرکله د غه شان خبره کېږي چې د"خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درې رونو" نه دغه مختلف الخیال نوموړو ته څه توک لري .
زما په خیال خو دا سې کېدے شي چې د سعید خټک" " د دیو درې رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وايئ -

یو مې سکه رور دے چې يئ لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم بې نم

کلیات خوشحال

نو چې هرکله د خوشحال بابا درې رونه شته چې دهغوي نومونه دا رنګه دي ۰ د سکه رور نه يئ مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دوارو

مور ځلوزۍ وه دوه روڼه ئې مېړنه (ناسکه) دي چې يو ئې
ششپرخان چې مور ئې اصيره وه بل رور ئې ميرباز خان چې مور ئې
مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه - چونکه سعيد بابا
د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان
د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي
چې د خان اشعار خوښکلي دي خو "د دريو" يعني د خان د دريو
رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې ځکښې د خان ذکر دے او ورپسې
وائي "د دريو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق د
سباق نه پته لګي چې ځکښې ذکر شوي سړي رونړه يادوي که
چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک
ئې مراد وے نو بيا به ئې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په
واضحه داسې ليکلي وو -

"د دريو دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر نه معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه دري واړه رونړه
هم ښه شاعران وو او شعرونه ئې ليکلي وو چې په دغه رونړو
کښې ئې خود فقير جميل بيګ د شعر و شاعرۍ علم و ادب سره د
تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره
سره ئې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتونو کښې پښتو
اکيډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمديه په نومو نو قلمي
پرتې دي ياتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او ميربازخان نو
کېدے شي چې چرته د دوی ادبي اثار وو يا وي خو لاتر اوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نه دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بيان کړے دے. او دغه شان
د پرځېړندوال اوس هم دا وايي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نيشته چې څه شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراته دي او بنايي يې نه. زما د دې تحقيق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقير
جميل بېګ. شمشېر[2] خان او مير باز[3] خان مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندر خان يا د خان نمسي علي خان
سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو دا ده چې هر کله سعيد
خپله شعر بيکي نو بيا ولې په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه
وي درې روڼه خو يکار دي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نه
دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو دلته زه بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه
يا دا يې ختمه نه ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين
ترې نه ښه او صحي نچوړ رااوباسي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مرتب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله گڼه ۷ - ۵ نېټه اپرېل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیق څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او روانښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبے متّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال څخه وشا کښې مړشوے دے او وائي چې د ښېوې په کرینګ کښې ښخ دے.

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغرنخنه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتدا کښې د غه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول دځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

ارصديق د ۱۳۰۰ه څخه وشا تېر شوے دے د پېښور څخه وشا وسېدو۔ بل يو صديق چې اروا ښاد عبدالحی حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موندنې ته نه دے لاس رسېدلے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موندلي اوليدل دي نه معلومېږي چې دے يو جوشي او رند شاعر دے د ده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې ښکاري او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه وي -

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي ديوان صديق يې وس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيټيوټ له اړخه د اروا ښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸ه ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څه دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وویلے شو چې اروابښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس د غه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځاے ځایګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم یقین چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دانهٔ محققین یکوالړوي د خپل تحقیق په رڼا کښې راڅرګند کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو ښکلو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظومو توګه لویه برخه وربخښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه د وښلے او لیکلے نو هر کله چې د غه

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ټوله کورنۍ د دې فن نه واقفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
ښکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او د غه شان به یې خپل خاندانې روایات مرګون
ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے د
چې څنګه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ور دے او د هغهٔ ورور جمال خان (جمیل بیګ)
روحاني د نیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دے د جمیل بیګ (د جمال خان) زوې
دے او دا څېړه زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په رڼا کښې د لته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي.- د
فقیر جمیل بیګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور یې بیباني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خیل میاګان وائي چې پښتونخوا
په کوټ کوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خیل (فقیر خیل) چشمی، اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خیل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ
شوے د د غه شجرهٔ نسب فقیر خیل له مخه د فقیر بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوله کورنۍ د دې فن نه واقفه ده. نو د فقیر بابا زامن به هم ښکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او دغه شان به ئې خپل خاندانې روایات مرګون ته نهٔ وي ورکړې او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې ښکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ورد دے او دغهٔ ورور جمال خان (جمیل بېګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې ئې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په دنیا کښې صدیق چې دیوان نې او چاپ دے د جمیل بېګ (د جمال خان) زوې دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم ښکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو ځلور ئې بېبیانې وې راقم هم د جمال خان په ئمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیر خېل میاګان وائي چې پښتونخوا په کوټ کوټ کښې پراتهٔ دي. د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه ختک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کوښښ سره چاپ شوے ده دغه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه یې دا دي وو
محمد صدیق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهیم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)
محمد صدیق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه
پس د پلار د سجاده نشین وو مزار یې د خپل پلار د قبر د چار دیوارۍ
نه په مغرب کښې ځان له چار دیوارۍ کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر
صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد
کښې شماریږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
ارواښاد عبد الحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران رونه هم دده د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هیواد
مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي -

دیوان صدیق :- ویونکي: صدیق - د تدوین کال نامعلوم
د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود، ختکي - کاغذ نړے کشمیرے -

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا نو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت - اوس دا د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائیګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هلکوالي متعلق وائي -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا د غه تورخوني خیبر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وو م چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - دا دې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې څخه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نهٔ ده څوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر وا خلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ ه يې د زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ يې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ "وادهٔ" د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نو ۱۰۳۳ هـ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ هـ کښې ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه رومبني واده نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ هـ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ هـ نه چې ۱۰۴۴ هـ لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ (شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ هـ کښې (۲۴) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوې دے۔

دا خو ئې وو د ژوندانه او زماني حال اوس گورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائېگي باره کښې څهٔ ليکي -

درېغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے

مه واى په نوښهر ملک ئې مهٔ واى اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

کهٔ د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون گودم

تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړهٔ په زاړې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمندي کړې خدائے د نوري

د انادو سرې دانې پېښ نه ے نهٔ شي

خدائے وتاته کړې انادکو کښې زېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې يې صرف نوښار ياد کړے. نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوی دے او خوشحال بابا وراره دے ځکه چې د دوی کلے اکوړے او چشمې او خوا او شا علاقې وې او حکومت يې تر لوې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګاړو چې د غه هم د دوی جاګير او کلے وو ذکر په دې وجه نه کوي چې دا واړه کلي دي نو هر کله چې دا واړه کلي په د غه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه يې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څښې ليکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصع د افضل خان ختک کښې ذکر را غلے او هغه ذکر د تاريخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصرخان کابل ته او رسېد و ګماشته يې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوې په تحصيل روان کړه.

دې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکر ئې هم نېشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوی دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو د لاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني د اشنغر په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشنغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په کمې تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم ځان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ده صرف په دې صدیق د اشنغر کوله نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د ترهٔ زوي سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ے همېشه د خپل وطن اميد رجا خوړم

د غه ئې هم ياد کړي نو د غه شان صديق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څهٔ کوو -

ے تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

د لته يو ښکارا او واضحه ثبوت د صديق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ے چې د ډېرهٔ په راز مې نهٔ پوهېږي څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمند ے کړي خداے د خوړي

په دې شعر کښې صديق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په يو شعر کښې وائي

ے په تيراه په سوات په خوړه د ړه دړ شوم

بيام کوم لوري ته تهٔ بيا ېږي اسمانه

او د غه شان صديق د خوړي د علاقې ذکر کيږ تشبيهو د ... سره د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي يا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاريخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۴ کښې

خاورې ته نزدې مغرب رويه څخه شمال ته د سراي اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهي مشرق ته د ا تول ځايونه د ختکو په خوړه تپه تحصيل نوښهره کښې دي -

ستر محقيق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تاليف تاريخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۴۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را نقلوم -

خوړه کا دوسرا اهم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوړخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پیلوسې - د ښېړو اوښې ر کوکښې) ګوګړې په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دې او د دغه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او د دې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

د دغه په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه د یو شعر په د ښا کښې یکم هغه شعر دا دغه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
که د ستا سترګې را وچار یاسم ځان نشته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي طمعه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طمعه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
دروغژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیاده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اوو ے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلې دي
د دیو درې رونړی تږي هم بنګلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامې نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراء په شیدا باندې
داد ب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مړ د وته بې عرض دې ت انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره سکه د هغهٔ د زامنو په خان په شعر کښې اخلي نورچا کهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو خپلو زامنو او رورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه رور جمال خان زوې صديق ئې هم د خان په نوم یاد ه وي د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده دي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوردي سکه په خپل یو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

تو ره شرېده به ده نیمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
وا ړه پوهنې شول پښتانهٔ چې پسې د غلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غوا ړي زر
حق پښتنو دے کهٔ اوس بیا د ننګ د پاره
شو په شهزاده کا د غه تور خونې په سر
پروا نې ئې زهٔ هلک ووم چې پرې دوب محمدامین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې دبر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګېډۍ خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد بشر

په دې شعرونو کښې يې زيات د ننګ د خوشحال بابا د خيال ښکارې صديق هم څه پښتنو غند نه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه يې خو هغه خاندانې جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه بنګو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تيره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستاينه کړې ده په دې حقله څېړنوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د لوړې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيدا شعرو استوول دي د شال د پياده د ديوان په غزل ۱۰۶، ۳۰۶ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے ځکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله ځوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږده نمري ځه
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوځ

ځنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صدیق د واقعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که اوکتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے وو یعني صدیق دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه ځکه دا لاندیني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترني شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه يې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پروا به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ ادابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري هغه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رښتیا مومنانو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئې د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنام نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ـ دخوشحال دوخت دجګړې ستاتُه يې کړې خپله علاقه او
کلے يې خوږه او هوښيار ښئلے دے ـ اودخوړې کس کښې يې ستاشيلي
دي د مغلو بد يې وشيلي دي د خوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادري شجاعت ستاشنې کړي ـ او څنګه چې يې د تره
د اپسل خان او دریاخان سره د هغوی د میړنتوب په وجه مینه
ده نو د غه شان يې د اپسل خان ـ دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړي ـ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف اود دغه مکتب استادکامل دے او
صوفيانه اشعار يې هم وئيلي ژبه يې خټکو اله ده که څه هم د
بل خاندان سره يې تعلق وے نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خومعلوميږي چې د خپل تره په وجه يې
په شعرونو د هغوي رنګ زيات دے او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ دوي تيلو شواهدو نه معلومه شوه چې صديق
د جمال خان رجميل بيګ فقير بابا زوي دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او د ا صاحب ديوان شاعر صديق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تيارکښې دي نو په تېره تېره يې د زوي
حالات دا وه د صديق متعلق د راقم رائې او خبرنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نور معلومات
دا برسېره شي ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میانګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټه ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه سمونه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندرخان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفرازخان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحي پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند سره یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے ـ دکوم ځائے دے. د چا څه دے ـ دکومې زمانې دے ـ دا یو څو سوالونه دي چې ددې پښتاني شاعر په باره کښې پیدا کېږي څو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نه دي پکار بس څو بې د څېړنې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي ـ خبره دے که نور دعلم تنګي پرې بیا اډانه کوي ـ حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه لیکي د ټولو نه مخکښې به زه دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محققینو دکتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا که زه د خپل تحقیق په رڼا کښې څه لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې دکوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے ـ دپښتنو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده ـ یو انګرېز محقق "پادري هیوز" دد غه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" ددې شاعر هم یو غزل را خستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غنه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څه معلومات چا ته هم نشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۲۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ور غلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهر کله چي صفي الله خټک د بانړي ملا) د مصري بانړي نوښار تحصیل وو نو ښکاري چي ابراهیم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې او ځکه یې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

دابراهیم باره کښې د افضل رضا صېب د وښانه پس هغوي د ستر محقیق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني صېب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ لیکي -

دښاغلي اثر دیک مطابق ابراهیم د سوات دَ مشهور بزرگ پیر بونده صېبؒ په اولاد کښې یو ډېر لوېي عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې د پخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے.

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ دپټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء د اثر صېب یک لیکي -

او د ابراهیم دلیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پېروي کښې دے هر کله چي صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې دده ذکر دَ تېرو شوو عالمانو په حیث سره کړے دے او د میاں صېب محمد عمر د چمکنو زوي عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې ددهٔ ددې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
> میاں ګل په ۱۲۲۳ هـ کښې وفات شوے دے نو
> وښیلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
> کښې تېر شوے دے -

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د یل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې یک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې لیکي -

> ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو - د پیر پرشده
> صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰هـ په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک
> قیصې هم لیکلي دي - قلمي ذخیرهٔ ې په
> قبو کې کښې دفن ده لاندینے یو غزل ې
> کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے - غزل ې
> د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري نورې
> غزلې ې راقم الحروف "پټ شودي" کتاب کښې
> درج کړي دي -

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵ باندې لیکي -

> ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان یې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانې په ذریعه یو غزل تردې وخته ژوندے پاتې دے او دے موږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حېث پېژنو ـ

ه

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پر بېکړے په مېدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې شغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پړې ګرم یاپړې سړدیم
تعلق هستې مې دواړه پسې شاکړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې یې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمی هم د ابراهیم باره

کښې ليکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پاردی هیوز غزل ابراهیم

را از چمن بے نظیر د د محمد افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات

عشقی یسرود تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا

ضبط کرده اند از دست -

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول

براهیم څکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محقیقینو د ـ تاریخ په رڼا

کښې بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو - شاعر وو

بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقيق باندې برشان

سوچ ښکاردے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي

چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په يو وخت مختلف

بيانونه بيان شوي دي ښاغلے افضل رضا صيب په يو ځائے کښې

ليکي چې د يو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري باندې

نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې د اثر صيب په وېنا

۲- زلمي هيوادمل فرهنگ زبان و ادبيات پښتو چاپ وزارت

تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکلي کوم چې جیبي جیب لیکلے دے۔

البته اروابناد جیبي جیب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر ور دے۔

دا ځکه چې زما د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څیړنه او کړي زهٔ څیړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم۔ او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم۔ دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د تځیر کړئ یو کول غواړي۔ او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څیړنه پېښ کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میاں نځوگل کاکا خپل تالیف دې کښې ذکو هم شته میاں نځوگل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې لیکلے دے او په دې کښې د ډېرو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تېر و ختے وو۔

څیړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درجې شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې.

میان نعیم چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو دا نه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو دا سوچ په موږ ته یو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو. د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باني ده او د دوي د خاندان لوي احسان دے. خوشحال بابا نه راواخله زامن، لمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.

دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان، جمیل خان، خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم که د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه. د جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خان ختګار ختاني په پښتانه شعراء بخت مختوک کښې په دو مینو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے. د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. دغه شان الوشيف مستي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسۍ نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې دخو شحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو د هغوي ديوان چې دکابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دې به زهٔ د خپل گران مشر ميان فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

لس
د جمال خان بابا څلور بيبيانې وې د هغوي ديار
زامن وو په هغه بيبيانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه يې په دې رنگ دي.

۱- محمد ابراهيم ۲- محمد اسحٰق ۳- فقير محمد صديق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقير خېل فردوس شاه ميان شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دا بې وجهې ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې عديل وګلش

بې تمثيل ميان اخون ګل   او کليد افغاني کښې پادري هيوز کړے

دے ګمنام نه دے ګمنام ځکه دے چې چا تحقيق نه دے کړے د

فقير جميل بيګ رح جمال خان رح زوی دے ځکه چې هم په د غه کتاب کښې د

يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے.

د غه شان ښاغلي افضل رضا صيب ليکي چې هغه د مصري بانډې متوطن خټک چې د تحصيل نوښار يو کلے دے او سېد ونکے وو د مصري بانډې لي: محل وقوع مصري بانډه په اکوړې کښې د سيند په غاړه ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصري بانډه کښې فرق نه وو بلکه هر کله چې سيند يعنې اباسين خپل رخ بدل کړو نو مصري بانډې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځايو شا کلو کښې آباد دے - دا هم يو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهيم بابا رح په مصري بانډه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چې مصري بانډه او د غه ټول نزدې ځايونه شاکلي ځو د هغوی ملکيت او جائيداد و

د لته به زه د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحليم اثر افغاني صيب يو يک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوی په خپل يو مضمون چې سرخط يې "اخلاقتا نه" دے کښې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهيم رح

د محمد صديق رح کشران رونړه هم دده د پلار محمد اشرف خان رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقیر ابراهیم چشتي" سهروردي یو غزل
داورم -

چې د عشق سودا په سرکړم کله مردیم
سرپرې پرېکړې په میدان کښې لکه فردیم
چې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
ابراهیم څکه منت بار د اهل درد یم (۴)

هغوي لیکي په دې غزل کښې مصرعه چې ده د عشق په لار کښې روان فردیم دا ښائي چې ابراهیم په مقام د فردیت کښې وو چې د فنا فی الله مرتبه ده چرته د مقام فردیت خاوند ابراهیم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجريؔ ځکه افضل خان یې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صیب لیک - د دې کښې اثر صیب هم دغه ابراهیم باره کښې بل شان لیکل کوي - کیدے شي چې هغوي په دې نتیجه رسېدلے وي چې هغه ځکښې تحقیق سمې نهٔ وو بلکه هرکله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړي او سپید و ننګے دے نو درې نه معلومه شوه چې دا ابراهیم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقیر بابا مشهور دے د غوثیت او قطبیت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

ځې خبر په اسرار نۀ شي د هو هو
په هغو بېرو د هر ځا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوی زۀ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نۀ ده
ښکاره وي د عمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نۀ شي براهیمه
مرې زړې کۀ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۲۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چامونډلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب څني پښتنه کا کو کو
عرشيان يې پرسش کا له فرشيا نو
فرشيان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوی خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز يو ترسبله کا چې به څو څو
د ځواني شاهين ياغي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندي قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعيد بابا سکندرخان خټک
وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوي دي کوم چې
دغه تول د يوې زمانې شاعران وو - او ابراهيم بابا هم د دغه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې راوړلې شوے دے -
په تول تفصيلي بحث به نورېز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ هـ ده - د ابراهيم بابا زمانه
۱۲۰۰ هـ ليکلې شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک
همزولے کم و بيش د ۱۱۴۲ هـ د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د يو
بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرې باندې اکوړې اوسېدونکی دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې چرته په یک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوې د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رنړا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ترجمه شوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۳ء

۵- هیواد مل زلمي فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- ختک عبدالقادر خان خدیقه ختک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه ختک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم وروکے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پر لوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تیر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیارو کښې پټ دي را برسیره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټیږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کیږو - زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې موندي پراتهٔ دي او د دغه خلقو سره ئې هېڅ قدر و قیمت نشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پر لوئے زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه را برسیره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار چپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نور هم مخ په وړاندې کړي خو د دې
هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي
چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړې شي په دې
سلسله کښې چې زه نن د کوم نوم ورکي شاعر - عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه يې ګردونه څنډم او د هغوي ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې څپله مقاله بناسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکي شاعر - عالم میاں محمد سعید دے باشي چې اول په دې رڼا
واچوو چې دوي څوک دي د کوم ځاے دي په کومه زمانه کښې
يې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري د دې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې څپلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات يې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن وو چې د هغوي نومونه
دا دنګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا

۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میاں مهتد الله کاکاخېل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوېم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نږدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

د دغه کتابچې " کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صېب د دوئو باره کښې یو شعر داشان پېش کوي

دده دوه دونه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صېب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صېب اولاد ته کاکاخېل میان ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ایک خېل میان ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئې لوئې عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زموږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقیق ـ عالم تېر شوے ایک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میر زمان بابا جمات وا قع لوند خوړ روړ کا تهلنګ نه ترلاسه کړي او مننه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل
بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اودیګرام کښې زېږېدلے وو د زېږېدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دوغه شاعر۔ عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دننګه دي۔

میان عبدالواحد۔ میان غلام محمد۔ میان غلام صدیق۔

میان سلطان محمود، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میانګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې۔ میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زېږېدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجرۍ د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي۔ ملا فضل محمود۔ علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغیره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا خو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاځائي بې۔ اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پیړۍ نوموړي خوږژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې دي. په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري. هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصيلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلې شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده. او س او س په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي. په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډیر تفصیل سره بیان کړې ده. او په دغه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندوپریس دهلي کښې چاپ شوې ده. دې نسخې مؤلف "امیر" نومیږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد... نامه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده. او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم د رنځ در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې خټکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب. بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان "فی الخاتمه کتاب وتاریخ" سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په د ګه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډګي غـــلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د ا قسم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ء کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د اسې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوارۍ پسلو ښخته
ماوې راشه د دې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوم دې دی را شه آسان
په سفر بانده ې ورکیږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور څه
برابر په دغه ګاډي کښې د اورڅه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص جوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے ډیرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګوري

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

د کتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد و لم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده تل پښمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دا ئمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۹۸ د آغاز داستان جنګ بادشاه ذ قوم که محمد درپس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
ما یې لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځوسنکي لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغی فرمان د رب متین
جبرائیل راغی په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یارسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په نښږد د خدائے دهر نبي قبول
د عراق په طرف دروهه رواني ه
حکم د غه دے یو دم معطلیګه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئن په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره وائم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي تامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "في الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نو مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوي ګوري هم غاړه خلقه
نو مې دا احوال تحریر کړو د بې د پاره خلقه
کوئ یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ما ته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېل تاریخ وو د رجب المرجب اتو یشتم خلقه
هم سنه د هجرې شي نو یشتم خلقه
دیارلس سوه پې دپا دپاسه دیارلس نوي خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توري خلقه
په توري ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۴۳ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تورو سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بنګته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څه تحفه یوسې دې ځائے نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تللو سبب دا سې بیکي

چې کاروشه د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ټي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم ئې وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځي آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غـــله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را دوان شوم د خپل ملک بجــملې!
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څه موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې رسول خاص بــهر د شهره
خه مـدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جاعت باره کښې بیکي -

خاص په شـــهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ يې مشال د نیا کښې د جنت دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سپن ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناښت چې په کښې ستاښلے او په یو دیر ښکلي انداز کښې یې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے ليکلے چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوې ناست د زمانې دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
داسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو رنه پاتې کوډ او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو ځې په چا ښېښن چرته زمرے شي
غټ صورت به یې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د ړمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه د دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم وروکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکے شاعر۔ عالم میاں محمد سعید چې ما د تیاروونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي۔

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهیر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جیدل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي جولائي ۱۹۹۰ء
نه تر جون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پریس
پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل شجره نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته د طب په ډګر کې ور ښيي منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلي شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلي شوي ځينې چاپ دي او ځينې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن اوچت مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب د رومبني کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخيل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

کهٔ په سر دے شقيقه شي
پوره ستړګو عقيقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
ته يې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
ته يې پوره کړه اے دوره

د غه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پشین په کتابخانه کښې موندې ده او
ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه
۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ه کښې لیکلے شوې ده -
او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر
د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه
کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان
ساغر یو مقاله " صدیق څوک وو " چې په میاشتیزه مجله اباسین
پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې
د شروع کېږ و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه ! تحقیق بویه
اول رنج و دارو زده کړه
د غه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د مُعِزّالدّین خټک دَ
دلیل العلیل په نوم په تېرو هېرو شاعران کښې د ارواښاد عبدالحلیم اثر
افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي اپرېل ۱۹۶۳ء په
صفحه ۵۲ باندې دا ې معرفي کړې ده -

"د معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر
په مثنوي کښې لیکلے دے - د دې کتاب " دلیل العلیل " نوم
دے چې په ۱۱۷۷ه کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول
۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ه کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختکو د علاقې د موضع تنګار و د میاں بازګل ولد خرم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلی دی" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دري میاشتینۍ مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زموږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړې شوې - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړې دی - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دهغې د پاره نسخې ښودلې شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زېړی

زېړے دے په دو رنګ
بیان کړم زه له فرهنګ
یو زېړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
که او به خورې دهندوانې
د پېخې تا د اوږې
دا قاشه ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې ځوک داورې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرګان د چا اسود وي
که ته جهان ته ځي سود وي

د غه شان ګران او محترم ښاغلي محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹ کړے دے۔

زما دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دي-چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښه ښه کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زۀ چې کوم کتاب د لته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې روښے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نۀ دے تېر شوے او نۀ ئې چرته ذکر۔ په دې وجه زۀ دا په پښتو کښې روښے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو نکے شجرۀ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېږزو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. ددې نه مخکښې چې په دې لغت بحث او کړو ښه به دا وي چې ددې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم او موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل ددغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم دا شي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلّغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدّون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمّل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمّل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمّل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا سې دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم وُ میاں تجمّل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل ډېر لوئے عالم - شاعر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ڈ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار د مولوي میان حمدالله فقیرخېل زمانه یې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - دا دې نه معلومه شوه چې میان تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجرۍ منځومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې روده
دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجري چې یاد ېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس له اوس بس دینه

دا دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوندي تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خاخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پس بوے ولي الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابا ے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا یې د خاقه او سرداری ژوند تېرولو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سوداري - خاني ئې په ته کړه او د طریقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سودار وو
د خټکو شهر یار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل روښدار وو

دانووه د میان تجمل شاه فقیرخیل پیژندنه ووس را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ یکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکیډیمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۲ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۴ یا ۳۲۱ دي کتاب دَ مرفود کاتب په خط ۱۳۰۶ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقیرخیل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښنه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو، مېووُ، سبزو، څناورو مرغانو، معدنیاتو، کیاګانو نومونه په الفبائي پټي کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو دپاره دشفا باعث جوړېږي په دې لغت کښې د دغه توتوخیزونو معنې او تشریح په نظم کښې دېرښکلې انداز سره لیکلې شوې دي چې دعفوي دشاعرۍ معیارتري معلومېدے شي - هسې خو لغت، فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنئ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو، معنو او تشریح سره سره یو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم وئیلے شي ددې کتاب شروع ورب یسر وتمم بالخیر - یا فتاح - اَلشُعَراء تَلاَ میذُالرّحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي الاّ باالله د عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس دکتاب نوم داسې لیکلے -

"مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره یکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې دعرفان کرم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثل ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنایئ چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب ددې کتاب — د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره — تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم — له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره — یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو — چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستر ډېر محکم وو — د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض دوره — ددې نه شو نخوي ګوره
هر طبیب چې به راتله — چې له نبض علاج شه
علامات به موږ وویل — هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج — دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو — په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت — ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب — ما په ځان کړ دخود واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو — ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان — کړو شروع واوره بیان
میزان ده څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

چې کوم ځاې به پاتې شته

ما به ځان ځنې بېل ښکوونه

چې ميزان خلاصېدو روره

ډېر لغات جمع شو ګوره

ماوې پاتې ګران لغات شو

زده کول يې ضروريات شو

يوسف زي کښې حکيمان وو

مشهور چې څوک عيان وو

ماله هر يو نه پرسان کړو

دوي په هر يو دا بيان کړو

دا لغات مشهور ګران دي

عربي - فارسي - يونان دي

دا پرېږده په وړاندې څه ته

زياتې رسېږي مه کوه ته

زړهٔ زما شو ډېر پرېشانه

ګوزېږم به سوګس دانه

حکيم نهٔ وه په دا شانې

چې کامل وي طب کښې جانې

نيت مې اوکړو د سفر

لازم شهر ته سراب

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو   هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهند وو   ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو   مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته دېره شوم   پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو   ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو   هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو   طبابت زما کامل شو
را مات ما ته مخلوقات شو   زوګ مې خور په هر تماشا شو
ساتلانو راته سوال   تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار   د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای ده یار   یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان   چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما د پې هم په دعا باندې
یاده دي که څوک بنده کاندې
بس کړه میاں تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشا ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زرشي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه ټول حال ئې ‌پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۲۴ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنټي میټر × ۷.۵ سنټي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقي سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور کونج شکل کښې تاو کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دومبني باب شروع داسې کوي -

باب اول دربیان ادویه که حرف اول ازنها البقاست

فصل الالف مع الابفا د دوېمے معنی او خواص د آبارزده دوېم د آبنوس - دریم د آمیس څلورم د آبیل په دې ترتیب سره لیکي دلته به دد ي یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کسره دلبره	عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی کښې زما روره امو ییقـون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے حکیمانو ته معلوم دے
په ژبان د هندوستان نوم ئې بنګ دي بنهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي سوي مس هم د د نوم دي
دا هم سترګوله پکار دي بنهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے کـه را شله زده کسره نیک نفسه
په رومي کښې امکینس دي سیفـا فیطوس یوناني بس دي
په فارسي هندي کښې یاره پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے نویه ونه یارې ګـُور دے
حار یابس دي زما روره په دویم درجه ګوره
شـپږ ماسې قـدر لږ ینه یادکړه ته په نوي شینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت انداذه په اسانه لګیدے شي چې دیو شیز معنا ئې په عربۍ، فارسۍ - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډیر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کوي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو فکرمند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

زه د فکر په دریاب … شپه او ورځ وومه غرقاب

فکر یو عظیم دریاب وو … زړه زما غرق ناپاب وو

مرجونیا غونډې ګرزان … ما کړه تیاره کښې جان

جګې څون زما خوراک وو … دې کتاب ته مې پښخاک وو

ناګاه لعل دُر الماس … ما پیدا کړل د پرې قیاس

په نامه د خداوند … و بخش کړل ما په حاجتمند

حاجتمند ورته اکش … طالبان دي د پر دنبس

دي د طب په نیت روان شي … شروع او کړي حکمت خوان شي

چې لغت راشي ستومان شي … له استاذ نه په خفګان شي

یو لغت ده چې پرېږدي … شروع کړي کتاب کښېږدي

بعضې لولي نه پوهېږي … عبث تېر ول عمر کړېږي

د لغات دے دُر ګوهر … بلکه د پر دي ترې بهتر

په نامه د کردګار … دي قسمت په طلبګار

حاجتمند چې نفعمند شي … مطلب بیا موي خرمند شي

پاک مولا ته دې فریاد کړي … ما دې د پر په دعا یاد کړي

تل دُعا دې را ته کړینه … شاید خدائے ماو بخښینه

داله کړي خپل دیدار … د جنت بوستان د بهار

بس کړه میان تجمل شاه ته … فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي

مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي .

سن د هجرې چې ياد يږي

د يار لس سوه حاب يږي (۱۳۰۲هـ)

شلو نور د پاسه دي شه

پس له دې د بس اوس و يشه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲هـ کښې ليکلے - دا وو په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تنې به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساول ډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحليم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کښې کي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمه اکوړه خټک سپتمبر ۱۹۹۱ ء

۷. د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ء

۸. مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ د پرېس انفارمېشن دېپارټمنټ پېښور -

۹. مجله پښتو درې میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توبه چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللی شي - حالانکې په ننۍ زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې ګڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دی چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - څونکه د دغه دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلی شوی دی او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر ځتې وه چې د هغوی ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا دې موضوع حق اداکوي که څرې وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دئ - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زهٔ وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے - خود شناس، مردم شناس دے - سیاستدان دے - سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے - پت پال دے ننګیال دے - جنګیال دے - سپه سالار دے د طب پوهان دے - د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے - د نازکو احساساتو خاوند دے - شاعر دے - عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے - پښتون نفس شناس دے سماجي او اصلاحي غرے دے - فلسفي دے صوفي دے سیّاح دے - مؤرخ دے - محقیق دے - د هنرونو خاوند دے او د ډیرو علمونو نه خبردار دے - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډیر متأثره وُ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان

ان طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه وُ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وے - خوشحال بابا کهٔ د کائناتو مطالعه کوی او کهٔ د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم يې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي ځکه خو وائي -

د خوشحال وئپل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومونو منبع وه او د اتول علومونه هغوي موږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که څوک د هغوي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر يې د حکمت نه ډک دے او ځکه خو وائي -

درست دیوان يې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت موږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان کې هم کتلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و. هغوي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب يې هم زده و. او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او ځکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وائپل به وائم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څکه نو پیر محمد کاکړ وائي -

ع کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې مونده شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

مو د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے ؏

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څکه نو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې يو يو حکمت لرلو او دا د هغوئي د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ايهام - صنعت ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موږ ته د حکمت خزانې پرانيځي نو موږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننگيالو او جنگيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښيگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عوض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکيم موږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کاميابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

-- ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا شکيه د يوه خدا ے ده يا د تورې
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زر لري هزار
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارئ د پاره دولت هم وسیله کېږي او وائي -

چې زر لري په کور کېږي
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارئ اصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ

او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په

کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي-

لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅخه غم لري
چې دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته گرم لري

دا ټوئې وه د سردارئ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه

د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښانې هم په

ډاگه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ کله بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې ئې بد کړي وي دي هغه به ياد نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خوېونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غور وکړو چې په پردو زړونو دې حکومت وکړو او هغه دې خپل کړو نو د حکمت دا نسخې د خان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
که دې وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک موږ دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي که څوک چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېرولو تجسّس به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بايد دے
په بدئ کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا وشي تر جنګونه
که غواړې د خپل ځان په بدئ نهٔ ئې
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلوانو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي د رځني تښتي په مکونه.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص ستړي مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې د نبارشي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو نه
درته وایم چې په کوم توکي به روښانه شي
چې د هرچا سره سکړې خوابونه
همیشه روسه ځوله پټه نکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دو حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت دوه پنځه کانونه ځنې لږ ډیر بیان کړو.

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښهٔ مې خير کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د مېل کا
څوک چې آرام غواړي د نېکو نام غواړي
د نحوېدو ذړونو داروېه تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غورځوه په سخاوت

پټ

سر دې درومي مال دې درومي پټ دې نهٔ ځي
د سړي د چارې ګل نحو بې په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګې په خزانو د قناعت شې

رشتيا ويل

رشتيا کړه د هيچا نه مهٔ ويرېږه
رشتيا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښه دے په ښه ګفتار ښه دے
ګفتار که ښه دے په ښه کردار ښه دے

صبر و شکر

دانائے مه کښه - چې صبر نه لري
چې صبر نه لري، حکمت به څه لري

خودي

(۱) که ته چې په منت موے واڼے مه خله
که د چا په باغ کښې بو ټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مه خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو که مرم پکار مې نه دي
که علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرې یا به کامران شي

دغه شان که د پښتو یک دووونو په منفرد اندازکښې
ېي د زنځیرې په توم ایجاد کړې که د فراق ستدرې چې وټېلي
نو صغه چې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې و ټېلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نامه نه يې سرکنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه يې د کتو ده که غوارې چې د غيرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

م چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئ شاهکار دے که غوارې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورولو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې دا حکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ يې څوېونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

م چې وهل څوړل - څورول کا نو ځکه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوري لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم ياد وم سواتنامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غوارې نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ګانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروکان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او دلته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تا چې
زیب وزینت جوړه وي او د صحت ځه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم کښې ځکه خو وائي

بې صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نور هم خوبي لاړه

دغه شان د مغې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز موڅېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ابدال په دا ځلور خویه ابدال وي
کم و یل کا - کم د چا سره کښېنوے
کم ملا سټے کا- کم خوراک کاکمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دے ژوندون
دې نه پس د خوراک څنګه باره کښې وائي -

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرور دي د ښش

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبه د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځای کښې د حکمت خبره کوي او وايي که قوت او طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیه
چې تر دا سه دارو نیشته معتبر
که ېې مومې او ړے ژے کبینه خوره
خو په سود ېې خبر مسکره څل پسر

او دغه شان ډیرې د حکمت خبرې ېې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که ... عمل پرې او شي نو بنیادم د ډیرو بیمارو نه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سردرد بیمارۍ - د نیم سردرد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیماري - د ګېډې بیماري د غاښونو بیماري - د نس خوږي بیماري - د بواسیرو بیماري - د ناسور بیماري او د بنګو او د سرو نورې پټې او بېکاره بیمارۍ بندو لے شوي او د هغې نښانې په ګوته شوي دي - پس د هغې نه ېې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاوید ے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ېې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وايي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلی کښې يې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکيم او طبيب نه وي نو هغه په حکمت چړې هم نه پوهېږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وايي -

سبل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کادر څکونو

هر څوک که موږ او ليکو او اوورايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوشتل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې يې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وايي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ دا نا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نيشته
دا ډرچي په بيان خوشحال ختک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان ختک سره د مقدمې د ارواښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان ختک او د دهٔ ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجـــله پښتو خوشحال خان ختک نمبر مارچ اپریل مئی ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان (رح))

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرځنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتازکول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه يې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به ړدې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کتلے دے لکه بي بي حلیمه - تاجبي بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه تن د خوشحال بابا د کورنۍ دیوداسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر لږ کمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکه دوړ جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانديې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه مونلې ده هغه ځکه چې دوي دنیاوي جاه و جلال بادشاهي - نوا ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر ېدونه پس مونلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) مونډی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پایۍ مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وېلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاں کان وېلے شي دا قسم هم د دوې نسبے دے جمیل میاں د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د هغه به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سرېزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بېړغ جګ ساتلې دے او د وړ ځهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسیلې دي په فارسۍ ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نومونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونډ کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسدالله شعور په سرېزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - داهم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چا ته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې د دغه کتابونو نومونه راښکاره دي.
۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د ده د شاعرۍ متعلق د وښتې څېړنه د افغانستان سترو محققینو، عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي، دکتور عارف عثمان، عبدالله بختاني خدمتګار ، زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده او چته کړم او د لته یې اویکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر دور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سوه کال ۱۳۶۱ه ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب، عالم او متصوف په حېث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي چې اود علاقه لرونکو د احترام ور ګرځېدلې ده
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ هـ ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستي او جذبې په وخت کښې منظومې
ټوټې ویلي دي.

دې وېنا نه پس یې د فقیر بابا رجمال خان ، هغه منظومې ټوټې لیکلي دي چې هغه به دې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واخلو.

په دې ډول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکني کړي دي.

د دې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو رفارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي.

. جمیل بیگ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
. جمیل بیگ مرد صوفی مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.
. جمیل بیگ مناقب مرشدش را به زبان فارسی نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده وېښانه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه

ليکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي

کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په

هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې د نمونې د

سيمې د اکوړې ګران محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف

پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال

۱۹۸۷ په صفحه ۲۵-۲۶-۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د

کلام کښې خوږه شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوږ دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ يې د موقع مناسبت

سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي

ټوټې يې د بيلې بيلې واقعې سره وېلي دي که هغه واقعات

په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوږدې په دې وجه

صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي

هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګا رنګ ګلونو سره تازه

او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي

او د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح

بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل ترۀ زامنو اشرف خان،

عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلي چې په پټ ستوري تاليف پروفيسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کښې راغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
يو ورځ به دې سفر شي په ويجاړ ې
مور پلار زامن نمسي د کوړې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لتاړې
بناسته به څوڼ زلمي شو توري خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تو داړې
جماعت څخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته يون کړې د حرارې
درسته ورځ لکه سپک ناست يې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ځناوري
يو ذره د لاَ اِلٰه ويره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوت يې که کمارې
چې نيکي درڅخه نشته بد نو مه کړه
راشه مه تو که په خپله بزره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي نوي يو نه يو در تحفه نيشته
وچ لرګدۀ سره سپين چې سپيره اهاړې
سم له لاسه کار هم کوډ ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دا دے که ځان ژاړې

دويم غزل

خراب زړهٔ چې مې بيمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې ديدار لور وتلې نيولې
تش ديدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پيوست کودن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
شام و شنګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې يو دم په قلندرنهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خيال چرې ليدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نۀ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نۀ دے

دريم غزل

و بېښتۀ سپين ستر ګې تارېکې چينګې دا رې
تۀ لا ګوچې خپل پردي په خبس نغا رې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سنه غوا رې
ته د کالو خرڅې نن له خدا يا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې خو هم د موبې په زور کړا رې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځينې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جميل خان نۀ ياد يږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيس بابا او خواجه جمال الدين په نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه ددوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجود ده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دَي غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پيدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په داګه وېلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او ويلے وي هر کله چې د دغه نژدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے.

وس را ځو هغه منظومو ته ته طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د دېره غمه چغه کړه.

په بوی دي ټول عالم خوشبوي شو
امیل چنډ نه په تاپو پوټل ګـردونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه یک ده.

د غه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوې ولي الله اخون ټالاک بابا د خپل بنګو ځنګه د دوماکا فروسره جنګ وو نو په د غه وخت کښې اخون ټالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوویل -

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انباردي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ یې څهٔ پکار دي
اخون ټالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل رانختې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپين شو د فقير بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنګارو غرو نه ووچې د هغې سره لوی ځوړونه وچ پراته وو.

يو ورځ فقير باباؒ خپلو زامنو د لنډی اخوند احمد صيب چې ډېر لوی عالم فاضل او بزرګ وو ته د شريعت دپاره بوتللو چې زموږ پلار ځان ملنګ او فقير کړے دے سماع يې شروع کړے هر وخت د جذب ومستۍ په حالت کښې وي د شريعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صيب چې د فقير بابا جذب ومستي وليدله نو دې فرمايل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شريعت خلاف نه دي فقير بابا هغه ځائے کښې دا سې وائي -

که قاضي صيب زما په شانې مست شي
تر ددهٔ زما به هله شريعت شي
خار کيږي که نهٔ وي نهٔ وي
د فقير به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقير جميل بيګ د اشرف خان د زوي او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړهٔ بدا وے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بايزي ه چې ډېر لوی سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکي دوه د خوشحال بابا ا خښې وو زامنو ته ئې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وائي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته ئې او وې چې دې وخت کښې مهران نه روګئي درکړي به موږ قتلان خان چې د دوي رور وو د هغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووئيل -

اس دې وي په لس دي وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نوره شوه ترقي ئې اوکړه

وائي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه ئې لوټلې وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې دهٔ بنديوان کړل او ټول مال حال ئې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا راغلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په ښېړه رکښتۍ) کښې سور پد و نو دا اشعار ئې اووئيل -

ــه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به درومي خدای د پاره
فقیر دروي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې ببرې ته سور شو نو داسې وائي۔

ببریه ځه د خدای په حکم
څه به ظالم څه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای یې وی مل چې بندیوان آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار رپېدل او ښکېدل او تې بوتې یې شروع کړې ټول مال حال او خلق یې ترې د اخلاص کول دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې ویل۔

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څفه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
په بوټلې کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک کړه که نهٔ وي نهٔ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان نېلی ارمان دے
ورېدلے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښښ‌ازه شول دا هم يو روايت دے چې هر کله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم وېلي وو.

موټه چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې نحوبنهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لږې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستئ حال به پرې دا غلو نو څغه به

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

به يې کړه دا شعر به يې وېلو -

هغه موزيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُ کا
دا موذي تش لاڼي کوي چې مېنه

دا وه د دغه لوی ولی الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق خبره چې دلته واضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وُو بلکه د هغوی رور چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خاندانې روايات يې هېر ې هم هرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوی الله دې اوکړي چې د دهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښت کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خدي
به "جُزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ١١١٦ هـ جوړېږي ځينې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ١٠٧٢ هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکارو کېږي چې د جهانګيري او اکوړي نه سهيل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته يې مزار دے. د پښتو نحواه د لرې لرې نه ورته عقيدتمند راځي او فيض ترې اخلي د سفرې په مياشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانه شعراء دريم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبياتو د تاريخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمس الدين مياں مناقب فقيرجميل بېګ د مياں فردوس شاه فقيرخېل په سريزه د انجمن اتحاد فقيرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانه شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفيسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبياتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او ددهٔ ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سياح الدين تذکره شېخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ م
۹- هیواد مل ز لمے فرهنگ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان
د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ م
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر
۱۹۸۰ م او اکتوبر ۱۹۸۱ م

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

دَ ماخذ اهمیت

تحقیق دعربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د ځیړنې - لټون - چاڼول د څهٔ ځینې بنیادي حقیقت معلومول. دېو ځینو پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړي شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کیدے شي کهٔ هغه سائنسي ځائګه وي او کهٔ ادبي کهٔ تاریخي ځائګه وي او کهٔ جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او کهٔ په هر میدان کښې وي دا د برکسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړ کېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخ مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره ددې به حوصله نه بائلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ويره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي داریږ د پښتونو ناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نه دے ویلے او نه تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي. د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زماني تاکل
د هغه د ټیک او د هغه د شاعرۍ په اند زبانۍ ژور نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د غه شان د هغه شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغېره د هغه د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد
پېدا نه شي نو بیا به د چاپېریال نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغه
نور چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي. په تحقیق د پر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت د ے د تحقیق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول يي او جمع کول يي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله دا يې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زیات په دې میدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر د دې نه تحقیق نۀ شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد دپاره کانړے خښته - او نور لوازمات نۀ وي تیار نو عمارت نۀ شي جوړېدے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خښتې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وئيلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وئيلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه ټکي استعمالېږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار وي چې لوستونکي سمته اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :-

محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کنلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا نیکونکي په خپله ییدلي او پیدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره دَ
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د ” بجے - یونس د بپتس “ په وړاندې سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې
ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -
د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ دا سې رنګ کښې ورکوي -
ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د څېنو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققينو د تحقيقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جميل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاريخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ ليکي. «سيد بلاقي په ۱۰۵۷ھ/۱۶۴۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اوليکلو.»

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صيب په څلورم سټ کوليدلي ده چې حواله دا سې ورکوي.

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنيف سن په کښې ۱۰۵۷ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سيد بلاقي د معراج نامې ذکر د بنيادي ماخذ حيثيت لري دا څو د بنيادي ماخذ يو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲. ثانوي ماخذونه:-

کله چې يو ليکونکي يا محقق په څېله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دويم ليکونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله يا اقتباس ثانوي ماخذ په حيثيت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري يا نې قيمې سرکاري اطلاعات. ذاتي بيانونه. تصويري مجموعې وغيره د ثانوي ماخذ حيثيت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هيوادمل د خپل تاليف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبيات د ايجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله وړکوي -

„ ديوان ريخته په پارسي او هندي ژبو دده ديوان دے چې هندي تذکرو کښې هم يادونه کړې او مفتي ولي الله وئيلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه يو قومي ديوان لري “

په دې اقتباس کښې دا ظاهريږي چې د غه ديوان زلمي هيوادمل په خپله نهٔ دے وئيلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د ګلستان رحمت په حواله د اقتباس نيکل دا د دوه ثانوي ماخذ شال کښې محققين د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس نيکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا يو ډېر غلط کار او غلطه طريقه ده په دې د تحقيق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- اېم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو ميں اُصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- اېم سلطانه بخش ډاکټر - اردو ميں اصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همايون - د تحقيق فن
اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هيواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ايجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پريس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشميري تبسم ډاکټر " ادبي تحقيق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متیؒ مناجات د بیټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشارچې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هم څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځایېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذريعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طريقه کولے شو او د دغه تخليقي اقدارو په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقيقي او تاريخي ميدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذريعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل ديني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډيکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعريف څهٔ دے د نثر تعريف ستر محقق ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په ص۸ څهٔ دا رنګه کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سيد انوار الحق په درې مياشتنۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعريف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربۍ ژبې تکے دے او معنائې نوستل خورول او شيندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو اديبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعريف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن يا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې يا داسې اووائي چې د وښلو - ليکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيڅه نيغه ساده او بې تکلفه ژبه چې د وزن او قافيو د ترړون نه آزاده وي او سړے په کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانئ او ازادئ سره بيانولے شي نثر دے

د نحو وو د پښتو ادب د محقيقينو او پوهانو د نثر باره کښې تعريفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر متعلق څۀ وائي د پښتو نثر ته کوم کښې نومې کتاب تاليف د ستر محقيق اروا ښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علوموا کېډمې له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ بانډې ليکي -

۱- ملټون وائي، چې نثر هرڅو مره ساده او دلکش وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نۀ لري نثر دے -

۳- موسيو روزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم کۀ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې او د وزن يا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د يو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو يو قسم دا دي

۲- دويم قسم ته خطابه يا وينا ويلے شي په دې کښې تقريرونه - بيانونه - د وينا کانې چې عالمان او پوهان يې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په يکلو کښې کم او په ويلو کښې زيات وي -

۳- تحريري نثر هم د نثر يو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د ليک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحرير يا ليکلو کښې چې کومه وينا راځي دا تحريري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاريخي - مذهبي - اخلاقي - سياسي - تحقيقي - اجتماعي ادبي وغيره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

يو ته ساده سليس نثر وايي دويم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دويم قسم نثر ته ادب لطيف او منثور ادب هم ويلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافيه دار او مُسَجّع او مرصع نثر -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي -

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے - په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوډشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوډشا شوې ده او دهٔ د عربۍ د اشعارو فصاحت نه او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنایې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے نو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپ له نهٔ دے او وجود يې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبنې ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ ه خوا ؤ شا کښې تېر شوے دے - د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سپید وځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر د ومبنے کتاب
دے وائي چې څو پانې ئې ارواښاد حبیبي موندلي دي او په دغه
پانو کښې د شیخ بیټني، شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فرید الدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د غه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے خو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر د ومبنے کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پانې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پانې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتداء وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز، تودیال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټولنې ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائیکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتداء د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پانو نه شوے او د نثر د ومبنے کتاب خیر البیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ویکلو دا کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یوولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د اخوند درویزه زوی - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نهٔ یوازې چې بایزید روښان د پښتو نثر د وړمبنی کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ یٔ هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور دا ځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په نحوي انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الیتیم د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش د ساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه یٔ په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور را ځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان، مولوي عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمد شاه رضواني، منشي احمد جان، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد تنګي او داسې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر او سه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوې. خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاردي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار اوکړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ ه

۲- ربښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ۱۳۶۰ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نخوانی رتنکوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ ه ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحي پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علوم اکېډمي ۱۳۶۰ ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library